

УДК 342.124

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2024.19>

Ж. В. Мандриченко
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»
orcid.org/0000-0002-9114-3044

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА АКСІОЛОГІЯ ТА КОНСТИТУЦІЙНА АКСІОЛОГІЯ: ДО ПИТАННЯ ПОРІВНЯНОСТІ

Мета статті полягає в аналізі та порівнянні адміністративно-правової аксіології та конституційної аксіології з метою виявлення подібних та відмінних аспектів цих двох галузей права.

Виявлено, що конституційна аксіологія та адміністративно-правова аксіологія спираються на загальні принципи та цінності, які визначають основу правової системи країни та регулюють діяльність владних органів. Деякі подібні положення між ними включають наступні: а) спрямованість на розбудову правової держави (як у конституційній, так і в адміністративно-правовій аксіології важливою є ідея дотримання низки важливих для розбудови правової держави цінностей та принципів, у першу чергу це такі принципи, як верховенство права, законність, прозорість тощо); б) людиноцентризм як основний вектор подальшого розвитку (обидві галузеві аксіології покликані забезпечувати захист прав і свобод людини та громадянина перед державою та її органами); в) демократична направленість (конституційна та адміністративно-правова аксіологія базуються на демократичних засадах, таких як принципи народовладдя, участі громадян у владних процесах тощо); г) прагнення до справедливості та рівності (обидві галузеві аксіології ставлять за мету забезпечення справедливості та рівності перед законом для всіх осіб, незалежно від їхнього віку, статі, походження тощо); д) забезпечення відповідальності та прозорості (конституційна та адміністративно-правова аксіологія покликані забезпечити відкритість та прозорість владних процесів, а також відповідальність органів публічної влади та посадових осіб перед суспільством).

Резюмовано, що ці положення відображають загальний характер тих цінностей, на яких ґрунтується держава та система органів публічної влади в країні; ці цінності досліджуються як в рамках адміністративно-правової аксіології, так і конституційної аксіології.

Ключові слова: адміністративно-правова аксіологія, конституційна аксіологія, порівняння галузей права, цінності та принципи правової системи, людиноцентризм та права людини, демократичні засади і народовладдя.

Mandrychenko Zh. V. ADMINISTRATIVE-LEGAL AXIOLOGY AND CONSTITUTIONAL AXIOLOGY: ON THE QUESTION OF COMPARISON

The purpose of this article is to analyze and compare administrative-legal axiology and constitutional axiology in order to identify similar and different aspects of these two branches of law.

It has been found that constitutional axiology and administrative-legal axiology are based on common principles and values that form the basis of the legal system of the country and regulate the activities of governmental bodies. Some similar provisions between them include: a) focus on building a rule of law (both constitutional and administrative-legal axiology emphasizes the importance of adhering to a set of values and principles essential for building a rule of law, including the principles of supremacy of law, legality, transparency, etc.); b) human-centeredness as a primary vector of further development (both branches of axiology are designed to protect the rights and freedoms of individuals and citizens from the state and its bodies); c) democratic orientation (constitutional and administrative-legal axiology are based on democratic principles, such as the principles of democracy, citizen participation in governance processes, etc.); d) striving for justice and equality (both branches of axiology aim to ensure justice and equality before the law for all individuals, regardless of their age, gender, origin, etc.); e) ensuring accountability and transparency (constitutional and administrative-legal axiology are intended to ensure openness and transparency of governance processes, as well as accountability of public authorities and officials to society).

In conclusion, these provisions reflect the general nature of the values upon which the state and the system of public authorities in the country are based; these values are studied both within the framework of administrative-legal axiology and constitutional axiology.

Key words: administrative-legal axiology, constitutional axiology, comparison of legal branches, values and principles of the legal system, human-centeredness and human rights, democratic principles and popular sovereignty.

Постановка проблеми. Українська юридична література досить обмежено висвітлює питання адміністративно-правової аксіології, що створює потребу в пошуку альтернативних джерел для дослідження цієї проблеми. З огляду на цю обставину, важливо звернутися до робіт вчених, які спеціалізуються на конституційному праві України, оскільки саме в цій галузі права відзначено більшу увагу до аналізу аксіологічних аспектів. Результати їх досліджень можуть стати важли-

вим доповненням до нашого розуміння адміністративно-правової аксіології та її ролі у сучасній правовій системі України. Такий міждисциплінарний підхід дозволить отримати більш глибоке уявлення про цей аспект адміністративного права та виявити його значення для розвитку правової науки в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При аналізі останніх досліджень і публікацій, виявлено, що найбільш подібною до обраної теми є нау-

кова праця О.Р. Радишевської під назвою «Конституційні цінності як аксіологічний чинник формування загального адміністративного права України» (див. [1]). У свою чергу, серед фахівців з конституційного права, «дзеркальна» проблематика була розглянута лише в окремих статтях (див. наприклад, [2-3]). Таким чином, можна вважати, що ця тема залишається досить актуальною і потребує подальших досліджень.

Мета цієї статті полягає в аналізі та порівнянні адміністративно-правової аксіології та конституційної аксіології з метою виявлення подібних та відмінних аспектів цих двох галузей права. Через цей аналіз, стаття спрямована на встановлення зв'язків між ними, розуміння впливу цінностей та принципів на формування та розвиток правової системи країни, а також визначення перспектив подальших досліджень у цьому напрямі.

Основний текст. Для того, щоб виявити можливість запозичень, треба проаналізувати та порівняти предмет правового регулювання цих галузей системи права України.

Р.С. Мельник та В.М. Бевзенко сформулювали, що адміністративне право регулює чотири групи суспільних відносин.

До першої групи вони віднесли «суспільні відносини, які виникають у зв'язку із забезпеченням суб'єктами публічної влади, насамперед публічною адміністрацією, прав і свобод людини та громадянина», до другої – «суспільні відносини, які мають місце у сфері публічного адміністрування об'єктів державної та комунальної власності» [4, с. 58] – такими як земля, об'єкти інфраструктури та інші об'єкти, які перебувають у сфері публічного адміністрування.

На думку дослідників, третя група суспільних відносин в межах предмету адміністративного права України – це «суспільні відносини, які мають місце у внутрішньоорганізаційній діяльності органів публічної влади», а четверта, остання – це «суспільні відносини у сфері взаємодії органів публічної влади з інституціями громадянського суспільства» [4, с. 58]. Варто погодитись з тим, що у контексті адміністративного права України, внутрішньоорганізаційна діяльність державних органів становить важливий аспект, який включає в себе організаційну структуру, процедури та норми, що регулюють їхню внутрішню діяльність. Взаємодія органів публічної влади з інституціями громадянського суспільства також відіграє важливу роль у забезпеченні ефективності адміністративної системи та захисті прав і інтересів громадян.

Колектив авторів підручника «Адміністративне право України» під керівництвом В. Галунька визначив предмет правового регулювання адміністративного права більш лаконічно. На думку дослідників, суспільні відносини, які формують

предмет адміністративного права України, окреслюються двома групами відносин. Перша група – це суспільні відносини, «що виникають у зв'язку із забезпеченням суб'єктами публічної адміністрації прав і свобод та законних інтересів приватних осіб у процесі надання адміністративних послуг» [5, с. 29]. Таке визначення предмету адміністративного права, як суспільних відносин, пов'язаних з правами і свободами особистості у процесі надання адміністративних послуг, акцентує на важливості захисту інтересів громадян у взаємодії з органами влади. Це підкреслює значення адміністративного права як галузі, спрямованої на забезпечення справедливості та регулювання владних повноважень у відносинах між державою та особистістю.

На думку авторського колективу, друга група відносин, які окреслюють предмет правового регулювання адміністративного права, пов'язані з «адміністративною діяльністю суб'єктів публічної адміністрації щодо здійснення публічної управлінської (виконавчо-розпорядчої) діяльності» [5, с. 29]. Дослідники в межах цієї групи суспільних відносин виокремили дві підгрупи: по-перше, відносини, що «у процесі виконавчої діяльності суб'єкти публічної адміністрації забезпечують публічне виконання законів на території всієї держави», а по-друге, вони наголошують на тому, що «розпорядча діяльність полягає в ухваленні суб'єктами публічної адміністрації підзаконних нормативно-правових адміністративних актів на основі та з виконання законів» [5, с. 29]. Ця визначеність другої групи відносин у межах предмету адміністративного права уточнює важливі аспекти діяльності публічної адміністрації, включаючи як виконання законів на рівні держави в цілому, так і ухвалення підзаконних нормативно-правових актів в рамках виконання законодавства. Однак, цитована фраза може викликати певне непорозуміння, оскільки вона не узгоджена з авторами і може потребувати додаткового уточнення.

Доволі лаконічно визначив предмет адміністративного права відомий вчений С.Г. Стеценко. Він сформулював, що «предметом адміністративного права України є суспільні відносини, які виникають між суб'єктами публічної адміністрації та приватними особами. За змістом предмет адміністративного права складається з надання адміністративних послуг і здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності публічною адміністрацією» [6, с. 30]. Визначення предмету адміністративного права, запропоноване С.Г. Стеценком, чітко виокремлює ключові аспекти суспільних відносин, які лежать в основі цієї галузі права. Зокрема, акцентується на взаємодії суб'єктів публічної адміністрації та приватних осіб, а також на наданні адміністра-

тивних послуг та виконанні виконавчо-розпорядчої діяльності.

Також С.Г. Стеценко сформулював, що «метод адміністративного права – це сукупність способів правового регулювання» [7, с. 13]. Дослідник звернув увагу на методологічні аспекти адміністративного права, зазначивши, що методи цієї галузі включає різноманітні способи правового регулювання. Особливу увагу приділено імперативному методу, який є основоположним і широко використовується у практиці адміністративного правозастосування. Цей метод визначає основні правила та норми, які зобов'язують суб'єкти публічної адміністрації до виконання визначених державою завдань та обов'язків.

Предмет правового регулювання конституційного права дослідники також визначають по-різному. Як і в разі предмету правового регулювання адміністративного права, це може бути сформульовано досить громіздкими та складними фразами.

Так, авторський колектив видання «Конституційне право України: прагматичний курс» визначив, що конституційне право це «фундаментальна та провідна галузь права, сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, що визначають політичні, економічні, соціальні, екологічні, культурні та духовні основи конституційного ладу України, організацію та функціонування демократичної правової держави, громадянського суспільства та правовий статусу людини й громадянина» [8, с. 17]. Ця дефініція супроводжується переліком суспільних відносин. Цей перелік містить 7 пунктів, кожен з яких сформульовано достатньо детально. Наприклад, на першому місці у переліку автори розмістили «основи правового статусу людини й громадянина, принципи взаємозв'язків між громадянином і державою, основні права, свободи та обов'язки людини та громадянина, гарантії їх забезпечення» [9, с. 17], а відразу потім – «основи народовладдя, проведення виборів та референдумів, мітингів та демонстрацій, походів, зібрань та інших форм безпосередньої демократії» [9, с. 17]. Зазначений перелік відображає широкий спектр аспектів, які належать до предмету конституційного права та його регулювання.

Авторським колективом майже у тому ж складі у більш пізньому виданні була запропонована більш лаконічна характеристика предмету правового регулювання конституційного права. Згідно з цією характеристикою, предмет правового регулювання аналізованої галузі охоплює чотири групи суспільних відносин, до числа яких належать: «1) засади народовладдя, суверенітет народу; 2) устрій держави як організації влади народу та для народу; 3) засади функціонування держави; 4) характер зв'язків між державою та конкретною

особою» [9, с. 28]. Таке більш лаконічне формулювання предмету конституційного права дозволяє узагальнено визначити його ключові аспекти.

Інколи дослідники ведуть мову не про предмет правового регулювання конституційного права, а про «предмет конституції» (ймовірно, що йдеться про предмет конкретного Основного Закону – Конституції України 1996 року). Так, «предметом конституції є суспільні відносини що регулюються чи реально можуть бути урегульовані конституційними нормами. Серед них відносини з основ: а) конституційного ладу; б) правового статусу людини і громадянина; в) безпосередніх форм народовладдя; г) парламенту; д) глави держави; е) органів виконавчої влади; є) прокуратури; ж) правосуддя; з) територіального устрою; и) статусу Автономної Республіки Крим; і) місцевого самоврядування; й) органів конституційної юрисдикції; і) внесення змін до конституції тощо» [10, с. 52]. Варто зауважити, що така пропозиція поки що не знайшла поширення в юридичній літературі.

Однак, ця пропозиція є цікавою саме для фахівців з адміністративного права. Поняття «предмет конституції» в адміністративно-правових дослідженнях є важливим, оскільки Конституція України 1996 року визначає принципи та основи державного устрою, правового регулювання діяльності органів публічної влади та правового статусу особистості. У зв'язку з цим, вона є основним джерелом адміністративного права в Україні. Тому поняття «предмет конституції» допомагає зрозуміти основні принципи та структуру органів публічної влади та основи правового статусу людини і громадянина, а також спрямовує на дослідження конституційних норм, що впливають на адміністративно-правові відносини.

Отже, предмет правового регулювання в конституційному праві зазвичай охоплює основи правового статусу особистості, систему та функції органів публічної влади, принципи організації та функціонування Української держави, процедури зміни та захисту конституційного ладу. З іншого боку, предмет адміністративного права включає регулювання взаємодії між органами публічної влади та громадянами, правовий статус та діяльність органів публічної влади, адміністративні процедури та процеси. Виходячи з цього, обидві галузі права спрямовані на регулювання суспільних відносин у державі та забезпечення правопорядку, на встановлення режиму законності.

Проте, конституційне право здебільшого сконцентроване на встановленні фундаментальних принципів та норм, які визначають основи державного устрою та системи права в цілому. Адміністративне право, у свою чергу, спеціалізується на регулюванні конкретних адміністративних відносин, що виникають між органами публічної

влади та громадянами у процесі публічного управління (публічного адміністрування). Отже, основна відмінність полягає в тому, що конституційне право створює загальні правові основи, підґрунтя, тоді як адміністративне право спрямоване на конкретну адміністративну діяльність та взаємовідносини між суб'єктами цієї діяльності.

Галузь адміністративного права та галузь конституційного права також подібні тим, що мають схожі методи правового регулювання. Методи правового регулювання в адміністративному та конституційному праві мають спільні аспекти, оскільки обидва напрямки права спрямовані на забезпечення процесів розбудови правової держави та реалізацію прав та свобод людини і громадянина. Фахівці-конституціоналісти констатують «використання диспозитивного та імперативного методів правового регулювання, але перевагу прийомів імперативного, централізованого регулювання, коли відносини між суб'єктами права ґрунтуються на засадах субординації, тобто підпорядкування одного суб'єкта іншому» [9, с. 29]. Це твердження буде справедливим також і для галузі адміністративного права (дивись, наприклад, [11-13]).

Вказані спільні риси та відмінності створюють можливість застосування досягнень у сфері конституційної аксіології у наукових дослідженнях у галузі адміністративно-правової аксіології. Виникає логічне питання: чому конституційна аксіологія є цікавою для дослідження адміністративно-правової аксіології?

Конституційна аксіологія важлива для дослідження адміністративно-правової аксіології з кількох причин.

Першою причиною є орієнтація на цінності. Конституційна аксіологія визначає основні конституційні цінності, на яких ґрунтується Українська держава та суспільство, правова система України. Вона встановлює фундаментальні принципи, які повинні відобразитися у всіх галузях права, включаючи адміністративне право.

Другою причиною є особливе місце Конституції України 1996 року у системі джерел права. Конституційні норми визначають рамки діяльності органів публічної влади, у т.ч. обсяг повноважень та відповідальність цих органів перед суспільством. Основний закон України входить до системи джерел адміністративного права, і на сучасному етапі найбільш детально цей нормативно-правовий акт аналізується фахівцями з конституційного (а не адміністративного) права.

Третьою причиною є сутність правозастосовної діяльності. Адже знання конституційних цінностей та принципів є важливим для правозастосовної діяльності. Органи публічної влади повинні діяти в межах Конституції та забезпечувати захист прав і свобод особистості, орієнтуючись на

цінності Основного Закону 1996 року (дивись другу причину вище).

В якості четвертої причини виступає сутність правоохоронної діяльності. Конституційні цінності служать основою для правоохоронної діяльності, яка регламентується переважно нормами адміністративного права.

Таким чином, розуміння конституційних цінностей допомагає зрозуміти основи публічного управління (адміністрування) та забезпечити його відповідність вимогам чинного законодавства України.

Ще одне важливе питання, яке невід'ємно виникає при порівнянні двох об'єктів – конституційної аксіології та адміністративно-правової аксіології, полягає в необхідності виявлення подібних положень між ними. Це дозволить з'ясувати, що спільного між конституційною аксіологією та адміністративно-правовою аксіологією.

Висновки. Конституційна аксіологія та адміністративна аксіологія спираються на загальні принципи та цінності, які визначають основу правової системи країни та регулюють діяльність владних органів. Деякі подібні положення між ними включають:

- спрямованість на розбудову правової держави (як у конституційній, так і в адміністративно-правовій аксіології важливою є ідея дотримання низки важливих для розбудови правової держави цінностей та принципів, у першу чергу це такі принципи, як верховенство права, законність, прозорість тощо);

- людиноцентризм як основний вектор подальшого розвитку (обидві галузеві аксіології покликані забезпечувати захист прав і свобод людини та громадянина перед державою та її органами);

- демократична направленість (конституційна та адміністративно-правова аксіологія базуються на демократичних засадах, таких як принципи народовладдя, участі громадян у владних процесах тощо);

- прагнення до справедливості та рівності (обидві галузеві аксіології ставлять за мету забезпечення справедливості та рівності перед законом для всіх осіб, незалежно від їхнього віку, статі, походження тощо);

- забезпечення відповідальності та прозорості (конституційна та адміністративно-правова аксіологія покликані забезпечити відкритість та прозорість владних процесів, а також відповідальність органів публічної влади та посадових осіб перед суспільством).

Ці положення відображають загальний характер тих цінностей, на яких ґрунтується держава та система органів публічної влади в країні; ці цінності досліджуються як в рамках адміністративно-правової аксіології, так і конституційної аксіології.

Перспективи подальших творчих розвідок у цьому напрямі полягають у тому, щоб глибше дослідити взаємозв'язок між конституційною та адміністративно-правовою аксіологією, а також виявити їхні взаємовплив та взаємодію в контексті становлення та розвитку правової системи країни. Дослідження може охоплювати аналіз нормативно-правових актів, судової практики, доктринальних джерел та інших аспектів, що стосуються цих двох галузей права. Такий аналіз допоможе краще зрозуміти роль цінностей та принципів у формуванні та реалізації публічної влади, а також визначити шляхи для подальшого удосконалення адміністративного та конституційного законодавства з метою забезпечення правової державності та захисту прав та свобод громадян.

Література

1. Радішевська О. Р. Конституційні цінності як аксіологічний чинник формування загального адміністративного права України. *Публічне право*. 2019. № 3. С. 30-38.
2. Mishyna N. Ukrainian Legislation on Associations: Constitutional Axiology And The European Court Of Human Rights' Case *Koretskyu and Others v. Ukraine*. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Одеса, 2022. Т. 31. С. 57-63.
3. Qaracayev S. Axiological Function of The Constitutional Court of The Republic of Azerbaijan. *Juris Europensis Scientia*. 2022. № 3. С. 135-138.
4. Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право: Навчальний посібник / За заг. ред. Р.С. Мельника. К.: Ваіге, 2014. 376 с.
5. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
6. Стеценко С. Г. Механізм адміністративно-правового регулювання : сучасні проблемні питання. Актуальні проблеми держави і права. 2007. Вип. 35. С. 31–34.
7. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : Навч. посіб. Вид. 3-тє, переоб. та доп. К. : Атіка, 2011. 624 с.
8. Конституційне право України: прагматичний курс : навч. посіб. / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан [та ін.] : за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова ; тех. ред. Ю. Д. Батан. Одеса : Юридична література, 2017. 256 с.
9. Конституційне право України : навч.-метод. посібник [Електронний ресурс] / Д. С. Терлецький, М. В. Афанасьєва, Ю. Д. Батан та ін. ; за заг. ред. Д. С. Терлецького. Одеса : 2020. 242 с.
10. Актуальні проблеми конституційного права України : Підручник / За заг. ред. професора Олійника А. Ю. К.: Видавничий дім «Скіф», 2012. 552 с.
11. Голосніченко І. П. Адміністративне право України : основні поняття : [навч. посіб.] / І. П. Голосніченко, М. Ф. Стахурський. К. : ГАН, 2005. 231 с.
12. Коломoeць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.
13. Золотухіна Л.О., Легеза Ю.О. Право на захист публічного інтересу як об'єкт правовідносин. *Юридичний бюлетень*. 2020. Випуск 13. С. 17-24.